

P.J. van Koppen (1998) Het leven van de crimineel gaat niet over rozen: Het voorkomen van georganiseerde misdaad. *Advocatenblad*, 78, 365-368

Het leven van een crimineel gaat niet over rozen

Waarom gaat de ene mens het criminele pad op en de andere niet? Recent onderzoek laat zien dat sociaal deviant gedrag aangevoerd kan worden op psychologische problemen die al in de vroege jeugd kenbaar zijn. Psycholoog P.J. van Koppen bepleit dan ook een vroegtijdig ingrijpen in een systeem van consequent straffen.

Het voorkomen van georganiseerde misdaad

P.J. van Koppen
 werkzaam bij het Nederlands
 dieencentrum Criminaliteit en
 rechtshandhaving (NSCR) Leiden

Als U en ik vandaag besluiten om het georganiseerde criminele pad op te gaan, dan is de drugshandel een verstandige keuze. Een redelijke schatting is dat het een jaar kost voordat wij een beetje op de markt thuis zijn en dan hebben we nog een jaar om veel geld te verdienen. Het duurt namelijk enige tijd voordat de politie ons in de gaten krijgt.¹ Dat werkt als volgt. Als een politie-team dat gespecialiseerd is in georganiseerde criminaliteit een klus heeft afgemaakt, vraagt zij aan de CID (de Criminele Inlichtingendienst) welke misdaadorganisatie nu in aanmerking komt voor opsporing en vervolging. De CID is een afdeling van de politie die routinematig informatie verzamelt over criminelen in de regio. Op de vraag van het politie-team kijkt de CID in het kaartenbakje, en beveelt een of meerdere organisaties aan voor opsporing. De keuze valt dan altijd op de grootste vis of op degenen die al langere tijd actief zijn en inmiddels onaantastbaar lijken te zijn geworden. Na ons eerste jaar hard werken zijn U en ik nog niet in het kaartenbakje van de CID terechtgekomen. Dus hebben wij nog enige tijd om onze drugs te verhandelen en daarbij veel geld te verdienen, voordat de politie achter ons aankomt.

Wij hebben inmiddels wel keihard moeten werken. In tegenstelling tot hetgeen velen denken, gaat het werk voor de georganiseerde crimineel dag en nacht door en moet er ontzettend veel tijd gestoken worden in het bijeenhouden van de organisatie.² De belangrijkste reden daarvoor is dat noch met het personeel, noch met leveranciers of afnemers,

normale contractuele verhoudingen mogelijk zijn die bij de rechter kunnen worden afgedwongen. Iedereen kan je op elk moment belazeren en dát voorkomen is meer dan een dagtaak. Maar met ons harde werken hebben wij wel een bedrag verdiend waarvan wij kunnen gaan rentenieren, als wij tenminste niet iedere week in Yab-Yum komen en niet elk jaar een nieuwe Porsche kopen. U en ik stoppen dus na twee jaar en leven nog lang, rijk en gelukkig.

De georganiseerde crimineel

De gemiddelde georganiseerde crimineel doet dat allemaal niet. Ten eerste komt die wel iedere week in Yab-Yum of vergelijkbare etablissementen. De gemiddelde georganiseerde crimineel spendeert het zuur verdiende geld in hetzelfde tempo als waarin hij het heeft verdiend. Ten tweede gaat de gemiddelde georganiseerde crimineel gewoon door met zijn handel. Dat is in zekere zin dom, want elke maand langer in het bedrijf vergroot de kans op aandacht van de politie zodanig dat de meesten toch wel worden gepakt. En dat is uiteindelijk èn met terugwerkende kracht desructief voor de handel.

Met de vraag waarom criminelen doorgaan met crimineel te zijn, hangt samen de vraag waarom zij er überhaupt aan beginnen. Ik zal het niet hebben over incestplegers of over seriemoordenaars, want die zijn van een geheel andere categorie. Ik heb het over vermogensdelinquenten. Een bijzonder simpel delict is een overval, een misdrijf dat nogal veel georganiseerde criminelen eerder in hun carrière regelmatig pleegden.³ Je begint met het kopen van een vuurwapen, dat is alom verkrijgbaar. Je leent de zonnebril en de baseball-pet van je broer, want een skimuts is echt niet nodig om onherkenbaar

H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (1993) Wandelen in strafvorderlijk niemandsland. in: A.W.M. van der Heijden (red.), *Criminele inlichtingen: De rol van de Criminele Inlichtingendiensten bij de aanpak* (pp. 35-50). Den Haag: Vuga.
 P.C. van Duyne & Anonymus Hermandadus Psychologicus (1997) De georganiseerde misdaad. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.), *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht* (pp. 149-176). Deventer: Gouda Quint.
 Persoonlijke mededeling, IRT-officier van justitie.

Praktijk

n.⁴ Je loopt een winkel binnen en hebt zo'n 80 procent kans om binnen twee minuten met geld weer buiten te staan.⁵ De agenten die zo verdiend worden, zijn niet groot. Met een serie overvallen kan het er toch aardig oplopen. Maar de kans om niet te worden loopt ook op. Van alle overvallers wordt zo'n 52 procent aangehouden, en van de overvallers die meerdere overvallen pleegden is dat percentage nog lager. Afgezet tegen de kans om gepakt te worden en in detentie door te brengen is het risico van overvallen ten lange leste een niet-afgevend onderneming.⁶ Het is veel moeilijker om gewoon een baan te nemen. Zijn criminelen dan dom? Soms lijkt dat wel op, maar er is geen onderzoek gedaan naar de vraag of persistente criminelen dommer zijn dan de gemiddelde Nederlander. In ieder geval is dat slechts een deel van het verhaal. Er zijn nog andere puzzelstukjes in de verklaring van crimineel gedrag. Het eerste vormt het criminele leven een levensstijl.⁷ Je leert er andere criminelen door te kijken, leert de kneepjes van het vak en maakt gewend aan de relatieve vrijheid en luxe van het criminele leven opleveren. Als je dan vast komt te zitten, stopt de overheid je in een gevangenis, waar je nog meer criminelen leert kennen en waardoor nette burgers niks meer

met je te maken willen hebben, zodat je nog verder wordt teruggeworpen op de criminele sociale wereld. Bovendien groeit in de gevangenis alleen maar de hunkering naar de relatieve vrijheid van het criminele leven.

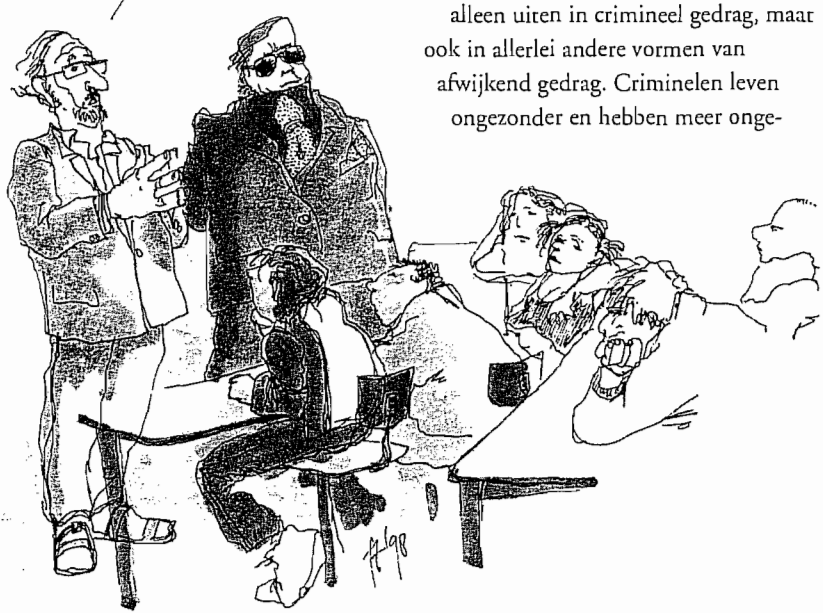
De criminele mens

Deze levensstijl wordt onder andere versterkt door twee persoonlijkheidskenmerken. Criminelen zijn sensatiezoekers – *sensation seekers* heet dat in jargon⁸ – en zij maken korte termijn keuzes.⁹ Ik zal beide nader verklaren. Mensen verschillen in de mate waarin zij behoefte hebben aan externe prikkels. Om de twee uitersten te noemen: voor de een is bungy-jumping zijn lust en zijn leven, voor de ander is het spookhuis op de kermis al een enge ervaring. Voor veel criminelen, ook voor vermogensdelinquenten, vormt de kick een integraal onderdeel van het leven. Zij kopen de sportauto die 250 km/u kan rijden, en rijden dat ook. Hun leven bestaat uit *walking on the wild side of life*. Het tweede persoonskenmerk hangt met het eerste samen: omdat criminelen op zoek zijn naar directe sensatie, naar heftige prikkels, richten zij zich in het leven ook op die directe bevrediging. Zij hebben daarom een korte termijn perspectief. Het geld dat zij vandaag verdienen, is morgen weer uitgegeven. Sparen

of investeren is er voor criminelen niet bij.

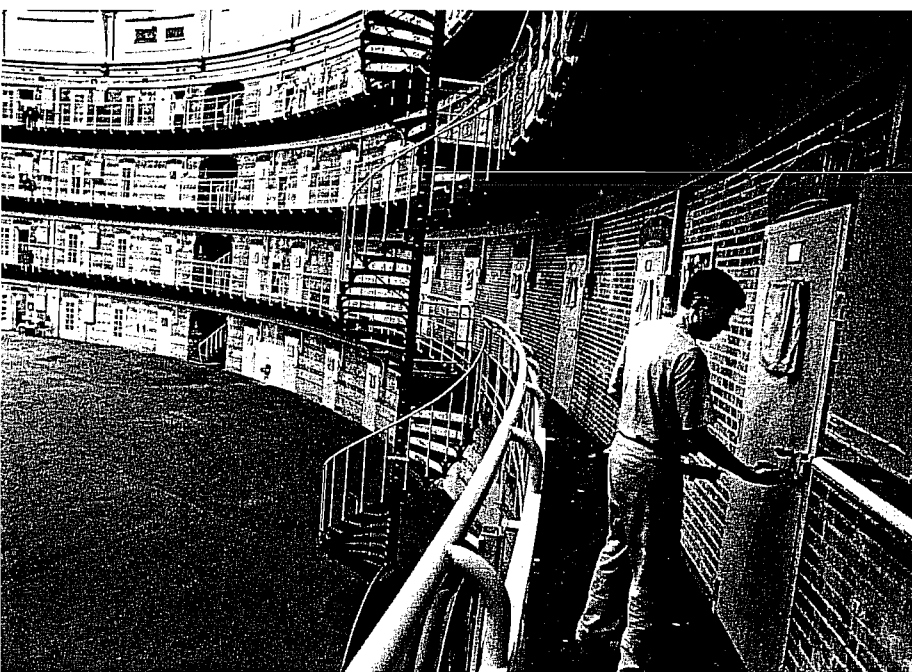
De bewijzen stapelen zich op dat deze persoonskenmerken – en een aantal andere die ermee samenhangen – zich niet alleen uiten in crimineel gedrag, maar ook in allerlei andere vormen van afwijkend gedrag. Criminelen leven ongezonder en hebben meer onge-

EN VANDAAG WIL IK JULLIE VOORSTELLEN AN EEN OUD-LEERLING DIE EEN WEL HEEL ANDERE CARRIÈRE HEEFT GEKOZEN.

- 4 P.J. van Koppen & S.K. Lochun (1997) Signalementen. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.). *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht* (pp. 294-304). Deventer: Gouda Quint.
- 5 N. Vriezelaar & R. Oudshoorn (1996) *Jaarcijfers overvallen 1995*. Zoetermeer: Korps Landelijke Politiediensten. Divisie Centrale Recherche Informatie.
- 6 R.W.J. Jansen & P.J. van Koppen (1995) *Het nut van overvallen in Nederland: Een rechts-economische benadering*. Paper gepresenteerd op de Eighth Maastricht Workshop on Law and Economics, 12-13 april 1995.
- 7 G.D. Walters (1990) *The criminal lifestyle: Patterns of serious crime conduct*. Newbury Park, CA: Sage.
- 8 Zie T.W. Jefferson & J.H. Johnson (1991) The relationship of hyperactivity and sensation seeking to delinquency subtypes. *Criminal Justice and Behavior*, 18, 195-201; en M. Zuckerman (1996) The psychobiological model for impulsive unsocialized sensation seeking: A comparative approach. *Neuropsychobiology*, 34, 125-129.
- 9 M.R. Gottfredson & T. Hirschi (1990) *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- 10 Zie M. Junger & P.J. van Koppen (1995) Boeven zijn brekebenen: De relatie tussen criminaliteit en ongevallen. *Tijdschrift voor de Politie*, 57, 26-29; en M. Junger, G.-J. Terlouw, P. van der Heijden & C. Rutenfrans (1995) Zelfcontrole, ongevallen en criminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie*, 37, 2-21.
- 11 A.G. Donker, D.J. Hessing & J.A. Michon (1997) Biopsychologie van antisociaal gedrag. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.). *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht* (pp. 123-148). Deventer: Gouda Quint.
- 12 W. Buikhuisen (1979) *Kriminologie in biosociaal perspectief*. Deventer: Kluwer (oratie Leiden). Zie ook W. Buikhuisen (1989) *Waarom straffen weinig helpt: Op zoek naar de grondstructuur van de chronische regelover-treder*. Deventer: Kluwer (afscheidsrede Leiden).
- 13 P. Grijs (1978) *Buikhuisen, dom en slecht*. Amsterdam: Vrij Nederland. Grijs is een pseudoniem van Hugo Brandr Corstius.
- 14 Zie bijvoorbeeld C.J.M. Schuyr (1978) Veroordeeld tot criminaliteit? *Nederlands Juristenblad*, 53, 389-399. De theoloog Wiersma betichtte de critici van Buikhuisen dat zij hem unfair en grof hebben bejegend (p. 13) en sprak over troebele vooroordelen en onbezonnen denkbeelden bij critici en columnisten (p. 192). Zie J. Wiersma (1981) *Revolutie in de criminologie? Theologisch-ethisch onderzoek*. Ongepubliceerde diss. Amsterdam.
- 15 Zie Donker, et al., op. cit.; en D.J. Hessing & P.J. van Koppen (1997) Straffen. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.). *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht* (pp. 639-654). Deventer: Gouda Quint.
- 16 Zie F. Viraro, R.E. Tremblay, C. Gagnon & D. Pelletier (1994) Predictive accuracy of behavioral and sociometric assessments of high-risk kindergarten children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23, 272-282.
- 17 T.E. Moffitt (1993) Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Bulletin*, 100, 674-701.
- 18 Een overzicht wordt gegeven door R. van Houten (1983) Punishment: From the animal laboratory to the applied setting. In S. Axelrod & J. Apschie (red.), *The effects of punishment on human behavior* (pp. 13-44). New York: Academic.

BYUKELJ R

Straffen loont. Door te straffen hebben minder criminelen de neiging door te groeien tot georganiseerde criminelen.

ken.¹⁰ Veel van die vormen van deviant gedrag kunnen, zo laat recent onderzoek zien, teruggevoerd worden op neurologische problemen die al in de vroege jeugd kenbaar zijn.¹¹ Het gaat daarbij om een categorie mensen die weinig gevoelig is voor prikkels. Daardoor zijn zij ook minder gevoelig voor straf en leren zij ongewenst gedrag niet snel af. Bovendien hebben zij ook heftige prikkels nodig om zich 'senang' te voelen.

Criminoloog Wouter Buikhuisen stelde dat al in 1979 voor in zijn Leidse oratie¹² en vervolgens werd hij zowel door Piet Grijs in *Nij Nederland*¹³ als door het grootste deel van de criminologische wereld afgemaakt.¹⁴ Zijn werk in Leiden heeft hij dus ook nooit kunnen afmaken. Maar het onderzoek geeft hem steeds meer gelijk.¹⁵ In sociaal deviant gedrag, waarvan criminaliteit een vorm is, zit een onmiskenbare component die ook al in de vroege jeugd kenbaar is. Voor een deel zijn de neurologische problemen genetisch bepaald, maar ontstaan ook in de prenatale fase (moeders die roken en drinken, bijvoorbeeld) en door een slechte binding met de ouders in de zeer vroege jeugd. Dit alles leidt toe dat op basis van gedrag en andere kenmerken van kleine kinderen met een hogere graad van waarschijnlijkheid voorspellingen gedaan kunnen worden over hun latere criminele carrière. Canadees onderzoek

laat bijvoorbeeld zien dat kinderen die in de crèche andere kinderen met speelgoed op het hoofd meppen, een grotere kans op een criminele carrière maken dan kinderen die dat niet doen.¹⁶

Die categorie vormt het soort crimineel dat in de literatuur de *life-course persistent* criminelen genoemd worden.¹⁷ Zij beginnen vroeg – op hun zevende doen zij bijvoorbeeld al aan winkeldiefstal – en gaan lang door, meestal met veel zwaardere delicten. Zij zijn de kinderen die zeer vroeg met andere kinderen naar bed gaan, zij doen de stoere dingen (zij zijn immers *sensation seekers*) en worden door hun klasgenoten vaak met bewondering beschouwd. In deze categorie criminelen moeten ook de georganiseerde criminelen gezocht worden.

De criminele puberteit

Voor de vaders die hun vijftienjarige zoon niet in de hand hebben, volgt nu een geruststellend vervolg. Er is nog een categorie die in jargon *adolescent-limited* criminelen heten, degenen dus die hun criminele carrière beperken tot hun puberteit en adolescentie. Bij hen komt het deviante gedrag niet voort uit neurologische afwijkingen, maar maakt het onderdeel uit van het ontdekken van de wereld en van hun eigen grenzen. Zij proberen met deviant gedrag te leren hoe ver

zij kunnen gaan. Bij dat ontdekken van de wereld kiezen zij, wat ongelukkig, de stoere binken uit de klas als rolmodel. Dat ligt voor de hand: die durven alles, zijn al met meisjes naar bed geweest en lijken altijd over veel geld te beschikken. Toch ontdekken zij spoedig dat een baan veel lucratiever is en een nacht bij je vriendin veel leuker dan een nacht op pad voor een inbraak. Voor deze groep is de criminaliteit niet een onderdeel van hun levensstijl, maar alleen een middel om een nieuwe volwassen levensstijl te vinden. In de beperking van hun criminaliteit tonen zij zich de meester van hun eigen leven.

In het gebrek aan beperking kenmerkt zich de levenslange crimineel. En dat is direct ook zijn makke, want dat verhoogt alleen maar de kans dat hij tegen de lamp loopt. Soms duurt dit even en is de crimineel doorgegroeid tot georganiseerde crimineel. Tegen die tijd vergen zij nogal wat inzet van de politie. Met middelen die beperkt zijn omdat zij rechtstatelijk moeten blijven, lukt het de politie toch voor een relatief groot deel van de ernstige criminaliteit een verdachte aan te houden.

Straffen als conditionering

Veel van die inspanning zou onnodig zijn als aanzienlijk vroeger wordt ingegrepen. Daarbij kan straffen, in tegenstelling tot hetgeen veel juristen denken, een belangrijke bijdrage leveren.

In de psychologie bestaat een lange traditie in het onderzoek naar leren, met ratten, met duiven en met mensen. Eén soort leren is hier bijzonder relevant, de vorm die meestal met *operante conditionering* wordt aangeduid. Dat is eenvoudigweg het leren door de consequenties van het gedrag. Gedrag dat altijd of meestal gevolgd wordt door straf wordt afgeleerd; gedrag dat altijd of meestal gevolgd wordt door beloning, wordt versterkt. Dat is een vorm van leren die door de natuur gehanteerd wordt en waarop ouders bij hun opvoeding vertrouwen.

Onderzoek in de psychologie heeft ons geleerd dat straffen wel degelijk helpt en ook op welke manier en onder welke omstandigheden straffen het meest effectief is.¹⁸ Samengevat is de straf het meest effectief als die onmiddellijk na het gedrag gegeven wordt, niet te vermijden is, streng is en altijd

DE STRAF

rdt gegeven als het ongewenste gedrag voorkomt.

De stap van het psychologisch laboratorium naar de praktijk verloopt natuurlijk geheel zonder problemen. Maar dat betekent niet dat uit het psychologische onderzoek geen lering getrokken kan worden. Zijn de voordelen van onmiddellijk straffen inmiddels bij iedereen wel bekend, maar deze zijn nog nauwelijks gemeengoed geworden in het strafrecht. Door de lange procedures is het in de meeste strafzaken nauwelijks mogelijk snel te straffen.

Twee andere kenmerken van effectieve straffen zijn in strijd met de manier waarop onze rechtsstaat willen inrichten. Altijd straffen als ongewenst gedrag voorkomt, is een mogelijkheid als de burgers zodanig in de ten worden gehouden dat de pakkans bijna honderd procent wordt. Een dergelijke toestand is illusoir en zelfs daarbij in de buurt komen zou een politiestaat vergen die in strijd is met andere waarden die wij hoog houden. In onze rechtsstaat is op deze manier effectief straffen dus niet mogelijk.

Gefixeerde straffen

Gefixeerde straffen zekere grenzen geldt hetzelfde voor zware straffen. De intensiteit van de straf heeft een direct effect op de mate waarin het bestrafte gedrag wordt onderdrukt. Nu lijfstraffen hebben afgeschaft, is aan de intensiteit van straffen een maximum gesteld. Maar een hoge intensiteit zou vervangen kunnen worden door een langere duur van de straf.

De meeste boeven hoeven echter helemaal niet zwaar gestraft te worden om effectiviteit te bereiken. Psychologisch onderzoek¹⁹ voorspelt dat gefixeerde straffen, dat wil zeggen straffen die vooraf voor elk misdrijf zijn vastgesteld en consequent worden toegepast, effectief zijn.

Straffen volgens een vast tarief is niet nieuw. Uit de Verenigde Staten stamt de vernoemde *just deserts*-beweging die in de jaren zestig en zeventig een dergelijk strafschema al voorstelde.²⁰ Toegegeven: invoering van een dergelijk systeem heeft in de Verenigde Staten tot ongewenste neveneffecten geleid, zoals een algemene verzwarening van straffen.²¹ Men kan er overigens over discussiëren of die neveneffecten niet eerder inherent zijn aan de Amerikaanse samen-

leving dan aan het systeem van gefixeerde straffen.

Interessanter is het om de bevindingen van psychologisch onderzoek te contrasteren met de gebruikelijke praktijk in het Nederlandse strafrecht. Daar wordt namelijk meestal precies het verkeerde schema gekozen. Een *first offender* komt er gemeenlijk met een berisping vanaf, zeker als de verdachte strafrechtelijk nog minderjarig is. Een tweede keer wordt een voorwaardelijke straf opgelegd en pas na enige keren volgt meestal een onvoorwaardelijke straf. Uit psychologisch onderzoek weten wij dat dit ongeveer de beste manier is om criminelen te leren dat misdaad loont: het verkregen voordeel uit het misdrijf – financieel of emotioneel – wordt aanvankelijk niet gecompenseerd door straf; later wordt de langzame toename in strafintensiteit gecompenseerd door habituatie (gewenning) van de gestrafte aan de straf. Weinig effectief dus. Een betere manier om met straffen effect te bereiken, lijkt te zijn om vanaf de eerste keer te straffen en bij opvolgende keren voor hetzelfde misdrijf steeds dezelfde straf op te leggen. Die straffen hoeven niet extreem zwaar te zijn, maar moeten wel consequent worden opgelegd, uiteraard na een deugdelijke bewijsvoering. Als deze stap van het laboratorium naar de strafpraktijk gemaakt kan worden, zijn de voordelen evident: recidive neemt af en als een crimineel toch voortdurend recidiveert, kan men later met minder zware en dus minder kostbare straffen volstaan. Maar veel belangrijker: minder criminelen hebben de neiging door te groeien tot georganiseerde criminelen.

Conclusie

Het leven van de georganiseerde crimineel is derhalve eenvoudig. Als vroegtijdig wordt ingegrepen, wordt hij helemaal geen georganiseerde crimineel. En vroegtijdig ingrijpen zou de maatschappij heel wat ellende besparen. Als niet ingegrepen is en de crimineel is doorgroeit tot een georganiseerde crimineel, dan leidt dat voor hem misschien wel tot een flitsend, maar niet permanent gelukkig leven, uitzonderingen daargelaten. Succesvolle georganiseerde criminaliteit is derhalve, paradoxaal genoeg, alleen weggelegd voor degenen die geen criminele inborst hebben, U en ik dus.

---

*Het plegen van overvallen
is een verliesgevende
onderneming; het is
rendabeler om gewoon
een baan te nemen*

---

19 D.J. Hessing & P.J. van Koppen (1997) Straffen. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.), *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht* (pp. 639-654). Deventer: Gouda Quint.

20 Zie A. von Hirsch (1976) *Doing justice: The choice of punishment*. New York: Hill & Wang.

21 D.F. Greenberg & D. Humphries (1980) The cooptation of fixed sentencing reform. *Crime and Delinquency*, 26, 206-225.